

Лили ЛАШКОВА /Софија — Београд/

КОНЦЕПЦИЈА О НОРМИРАЊУ БУГАРСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА У XIX ВЕКУ (српско духовно присуство)

Деветнаести век је несумњиво био златни век интензивних културних контакта Бугара и Срба. Обе земље су биле под ропством, изгубивши своје државне организације за које су се бориле. Тада се појавила, донекле и под утицајем словенофилства, идеја о словенској узајамној моћи и подршци. То резонира у широко популаризованој идеји о заједничком јужнословенском књижевном језику.

За одређени (доста дуги) период се користи скоро исти модел заједничког књижевног идиома основаног на руско-црквенословенском језику са елементима народног језика. Основа је иста и код Бугара, и код Срба у 18. и 19. веку. Са позиције панславизма у 18. веку је био постигнут заједнички словенски језик¹. Та се кохерентност доказује упоредном анализом бугарских и српских текстова². Осим књижевних језика на народној основи (новијег порекла), примењивана је и хибридна пракса (раније). Уствари реалност је била једнака код оба народа: византинизам — преко грчке традиције и активног утицаја, црквенословенска традиција прихваћена као своја, словенска, могућност мешања црквенословенског језика са народним и револуционарно увођење народног језика у књижевну употребу. За књижевнике је најважнија била религијска припадност, што доказује њихову европску културну и духовну припадност³.

¹ Б. Цонев, *История на българския език* I, II, II, София 1984.

² Ц. Иванова, *Штрихи към баканския Вавилон*, София 2003.

³ Ц. Иванова, Нав. дело.

Независно од тога што је према историчарима. Христофор Жефарович био Бугарин, он је поштован као један од првих књижевника препорода код оба народа — Бугара и Срба. 1794. године. Ј. Рајић издаје историју разних народа наепаче Болгар, Хорватов и Сербов. 1801. године. Атанасиј Нешковић (Србин) — према Шафарику, издаје у Будиму историју Словено-болгарског народа према Ј. Рајићу и других историјских књига на народном језику. Епископ Кирил Живковић из Пирота издаје у Бечу 1730. године Житије Српских просветитеља Симеона и Саве. Константин Огњановић, Србин, већи део живота је посветио раду за просвету бугарског народа, писао на бугарском и слично Паисију Хиландарском се бунио против оних који су се одрицали рода и језика. Милан Давид Рашић, Србин учитељ који је 3 године провео у Шумену, издао је у Земуну књигу за Бугаре 1850. године. Његов рад у просвети као и духовно присуство поменутих Срба доказ је о блискости и активној сарадњи духовних прегалаца из доба препорода. Бугари су одржавали активне везе са канцеларијом М. Обреновића и Карађорђевића. Тражили су помоћ за штампање књига.

Сви ти текстови — грађански, просветени популаризатерски показују дифузни карактер наше књижевне праксе приликом прелаза ка националном језику⁴.

Несумњиво у целом низу личности и догађаја узајамних веза Бугара и Срба треба нарочито истаћи импозантну личност Вука Караџића који је открио и изнео пред свет постојање посебног бугарског народа, објавио структурални опис најосновнијих особина његовог језика и текстове које је сам записао (Додатак к Санктпетербургским Сравнитељним Рјечницима свију језика и нарјечја, с особитим огледима бугарског језика, Новине Сербске бр. 102, 1821). Током целог свог активног рада он се увек интересовао за бугарски језик, истицао потребу да се напише бугарска граматика, одржавао везе са бугарским просветним и друштвеним срединама о чему сведочи богата кореспонденција. Међу бугарима Вук је имао следбенике, најчешће међу онима који су учили у Србији⁵. Србија је омогућила Бугарима школовање. Од 40-их година XIX века у Београду они уче у Теолошкој Академији и на другим школама, издаје се бугарска периодика, штампају се књиге. Вуков претходник — Доситеј Обрадовић такође је обележио важну припрем-

⁴ Ц. Иванова, Нав. дело.

⁵ Ђ. Игњатовић, *Прилог пручавању Вукових веза с Бугарима*, Ковчежић VI, Београд 1966.

ну етапу у сарадњи и међусуседским контактима и утицајима на пољу просветитељских идеја и тековина. Запажена је његова улога у бугарским културним круговима (Пенев 1912)⁶. Његова дела су превођена и популаризована, коришћена су као школски приручници напр. преводи учитељице Станке Николиће издати у Београду у посебној књизи 1853. г.⁷

Важна карактеристична особина свих досада наведених догађаја је да су активни учесници обострано ангажовани и да су често пута националне разлике редуциране. Изједначено је све у корист братске узајамне помоћи. Језичке разлике у то време нису биле ни тако непрестива преграда за контакте. Раковски, Каравелов и њихови српски истомишљеници говорили су о српско-бугарском или бугарско-српском језику, о Србо-Бугарима или Бугаро-Србима.⁸ Од средине XIX века историјски процеси добијају нов социјални оквир — 1871-72. г. постигнут је споразум (договореност) међу Бугарским револуционарским централним комитетом и круга Св. Марковића у Омладини за организовање устанка истовремено у Бугарској и Босни и Херцеговини. Та заједничка иницијатива за ослобођење од турског ропства је највиши ниво у организованој револуционарној сарадњи Бугара и Срба пре Руско-турског рата из 1878. г.⁹, с тим се појављује квалитативно нова карактеристика бугарско-српских препородилачких контаката — револуционарно-ослободилачка усмереност у друштвеној примени. Србија је за бугарске револуционаре уточиште, школа, трибина за књижевне и публицистичке изјаве. Београд и Нови Сад су већ и значајни центри емигрантског живота, Срби су помагали словенској браћи понекад и мимо изненадних политичких заокрета¹⁰. И у тој заједничкој борби језичко споразумевање није било проблем.

Посебна тема је књижевна делатност Љ. Каравелова у Србији, где је боравио у Београду и Новом Саду, бавио се и активно политиком, објављивао прозна дела — приповетке и публицистику. Питање је на каквом је то језику писао¹¹. Као руски ђак са универзитетском спремом

⁶ Б. Пенев, *Доситеј Обрадович у нас*, Списание на БАН, III, 1912.

⁷ Л. Лашкова, *Трагом за Доситејем кроз бугарску књижевнојезичку традицију*, НССВД 19/2 и Ц. Иванова, Нав. дело.

⁸ Зборник — *Светозар Марковић и Љубен Каравелов*, Институт за балканологију САНУ, Београд 1992.

⁹ Кр. Шарова, Нав. зборник 1992.

¹⁰ Зборник из 1992. и наведена у њему литература.

¹¹ Л. Лашкова, *Језик српских приповедака Љ. Каравелова*, Нав. зборник из 1992.

дугих година знао је одлично руски и своја прва дела писао на руском чак и када је проблематика била из бугарског живота. У Србији је објавио приповетке и I део незавршеног романа из београдског живота, као и публицистичке написе. Проблем је да ли је он сам писао српски или је неко преводио. Ни до сада нема сигурне информације да је неко други радио на тим текстовима. Преглед грађе показује да је од компетенције лингвистике да се коначно изјасни ауторство текста — то показује и анализа публицистичких текстова (Лашкова 1992, 1994). Истина је да тај српски језик који се види код Каравелова, колоквијалног типа неустаљен као и сам период у књижевној пракси, али упадљиво индивидуалан са својим правописом. Такав српски језик није био проблем за аутора са одличним знањем руског и матерњим бугарским. Бугарски утицај се више осети у публицистици, можда због психолошког фактора који утиче на избор лексике и фраза¹². (Лашкова 1994).

ЛИЛИ ЛАШКОВА

КОНЦЕПЦИИ О НОРМИРОВАНИИ БОЛГАРСКОГ ЛИТЕРАТУРНОГ
ЯЗЫКА 19. ВЕКА (СЕРБСКОЕ ДУХОВНОЕ ПРИСУСТВО)

Резюме

В работе напоминаются некоторые моменты, события, личности из золотого века болгаро-сербского духовного сотрудничества в периоде Возрождения — проявления братской взаимной помощи в борьбе за духовный подъем и освобождение Сербов и Болгар. Тогда как будто не было духовных, языковых и других границ, разделяющих людей и их стремления.

¹² Л. Лашкова, *Из репертоара бугарско-српскохрватске језичке интерференције*, НССВД, 1994, 22/2.